

O‘QUVCHILARNI INGLIZ TILI FANI ASOSIDA ULARDAGI INTELLEKTUAL VA IJODIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK USLUBLARI

Haydarova Nozigul Bahrom qizi-
Zarafshon shahar 2-son texnikumi
ingliz tili fani o‘qituvchisi
nozigulhaydarova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarining intellektual va ijodiy qobiliyatni takomillashtirishda ingliz tili faniga qiziqtirishning pedagogik uslublari to‘liq yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: tafakkur, intellektual, ijod, pedagogik, qobiliyat, tadqiqot, ta’lim, ilmiy, nazariy, izlanish, interaktiv.

Аннотация. В данной статье подробно описаны педагогические методы стимулирования интереса к изучению английского языка с целью развития интеллектуальных и творческих способностей школьников.

Ключевые слова: мышление, интеллектуальные способности, креативность, педагогические способности, исследования, образование, научные исследования, теоретические исследования, интерактивные исследования.

Abstract. This article fully describes the pedagogical methods of stimulating interest in English language learning in order to improve the intellectual and creative abilities of schoolchildren.

Keywords: thinking, intellectual, creativity, pedagogical, abilities, research, education, scientific, theoretical, research, interactive.

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning intellektual va ijodiy qobiliyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Zamonaviy metodikalar shundan dalolat beradiki, til o‘rganish — faqat grammatik bilimlar emas, balki mustaqil fikrlash, analitik yondashuv va ijodiy tafakkurni rivojlantirish vositasiga aylangan. Sharq va G‘arbning buyuk allomalari ham bilim va fikr tarbiyasining bir-birini to‘ldiruvchi muhim jihatlari sifatida qaraganlar. Xususan, Abu Nasr Al-Farobiy, Al-Beruniy kabi Sharq mutafakkirlari ilm-fan va aql rivoji orqali shaxs kamolotini ta’minlashni o‘rgatganlar. G‘arb olimlari — Lev Vygotskiy, J. Piage, J. Deweylar esa bolalarda fikrning rivojlanishi va kognitiv taraqqiyot jarayonlarini nazariy va amaliy asosda ishlab chiqqanlar.

Intellektual tarbiya — shaxsning bilim olish, fikr yuritish, tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonidir. Fikr tarbiyasi esa insonda

mustaqil va tanqidiy tafakkurni shakllantirish, mavjud axborotlarni qayta ishlash va o‘z fikrini aniq ifoda etish mahoratini rivojlantirishga qaratilgan. Ingliz tilini o‘qitishda bu jarayonlar dialoglar va bahs-munozaralar va insho yozish, muammoli vaziyatlarni hal qilish mashqlari, tanqidiy fikrlash asosidagi topshiriqlar orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy ta’limning asosiy vazifalaridan biri — o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va mustaqil izlanish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Bu vazifa buyuk alloma Abu Rayhon , Al-Beruniy merosida chuqur aks etgan. Uning ilmiy-metodik yondashuvi kuzatuvchanlik, dalillarga asoslanish, tanqidiy tahlil va ilmiy izlanishga urg‘u berishi bilan ajralib turadi. Mazkur yondashuvni ingliz tili ta’limiga integratsiya qilish orqali nafaqat til ko‘nikmalarini, balki o‘quvchilarning tafakkurini ham rivojlantirish mumkin.

Ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda o‘quvchilar ham axborot — kommunikatsion texnologiyalarni yaxshi bilish va ulardan foydalana olishi muhim omil hisoblanadi. Chet tilini zamonaviy texnologiyalardan foydalanib o‘rgatish va o‘rganish eng samador usullardan biridir. Bu jarayonda, jumladan:

- kompyuterlardan foydalanganda o‘quvchi ingliz tilidagi video roliklarni, namoyishlarni, dialoglarni kino yoki multfilmlarni ham ko‘rishi ham eshitishi mumkin;
- chet tilidagi radio eshittirishlar va televideniya dasturlarni eshitish va tomosha qilish mumkin;
- ancha an’anaviy usul hisoblanadigan magnitafon va cassetalardan foydalanish;
- CD pleyerlardan foydalanish mumkin.

Bu texnik vositalardan foydalanish o‘quvchilarning chet tilini o‘rganishlari jarayonini qiziqarliroq va samaraliroq bo‘lishini ta’minlaydi

Ingliz tili darslarida mustaqil izlanish loyihalari tashkil etish — o‘quvchilarga nafaqat tilni o‘rganish, balki o‘z fikrlarini izchil bayon qilish, axborotni tahlil qilish va muammolarga yechim topish ko‘nikmalarini shakllantirishda xizmat qiladi. Masalan, o‘quvchilarga “Atrof-muhit muhofazasi”, “Texnologik taraqqiyot”, yoki “O‘zbek allomalari” mavzusida kichik loyihalar tayyorlash topshiriladi. Ular ingliz tilida material yig‘adi, matnlar o‘qiydi, tarjima qiladi va so‘ngra o‘z izlanish natijalarini ingliz tilida taqdim etadi. Bu esa til ko‘nikmalarini va tanqidiy fikrlashni bir vaqtda rivojlantiradi. Shuningdek, tanqidiy maqolalarni tahlil qilish ham Al-Beruniy metodikasining amaliy ko‘rinishidir. Dars jarayonida o‘quvchilar ingliz tilida yozilgan maqolalarni o‘qib, ularning asosiy g‘oyasini tahlil qiladi, muallif fikriga baho beradi va o‘z nuqtayi nazarini bildiradi.

Ma’lumki, darsning turli xil o‘yinlar asosida o‘tilishi o‘quvchilarning imkoniyatlarini namoyish etish, diqqatni jamlash, bilim va ko‘nikmalarini oshirish va kuchli bo‘lishlarini ta’minlaydi. O‘yin texnologiyasidan foydalanishning asosini o‘quvchini

faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyat tashkil etadi. Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda barqaror o'rnini topish, o'zini o'zi boshqarish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. Har qanday o'yin zamirida umumiy qabul qilingan ta'lim prinsiplari, taktikasi yotishi kerak. O'quv o'yinlariga o'quv predmetlari asos qilib olinishi kerak. O'yinlar jarayonida o'quvchi oddiy darsga qaraganda bu mashg'ulotga qiziqibroq yondashadi va bemalol faoliyat ko'rsatadi. Ta'kidlash lozimki, o'yin eng avallo, o'qitishning bir usulidir.

Bugungi kunda ingliz tili o'qituvchilari Amerika Qo'shma Statlari, Angliya pedagoglari tajribasiga tayangan holda quyidagi innovatsion metodlardan foydalanib kelishmoqda:

- “Muammoli vaziyat yechimi” (Creative Problem Solving) bu usulni qo'llash uchun hikoyaning boshlanishi o'qib beriladi qanday yakun topishi o'quvchilar, talabalar hukmiga havola qilinadi;
- “Quvnoq topishmoqlar” (Merry Riddles) o'quvchilarga topishmoqlar o'rgatish Ingliz tilini o'rgatishda muhim ahamiyatga ega, ular o'zlariga notanish bo'lgan so'zlarni o'rganadilar va o'ylab topishmoq javobini topadilar;
- “Tezkor javob” (Quick answers) o'tilgan dars samaradorligini oshirishda yordam beradi;
- “Chigil yozdi” (“Warm-up exercises”) o'quvchilarni darsga qiziqtirish uchun sinfda har xil o'yinlardan foydalanish ;
- “Pantomima” (pantomime) bu usul juda qiyin mavzular tushuntirilishi kerak bo'lgan darsda yoki yozma mashqlar bajarilib, talabalar charchagan paytda foydalanilsa bo'ladi;
- “Hikoya zanjiri” (a chain story) usuli o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda yordam beradi.

G'arb psixologiyasi va pedagogikasida intellektual rivojlanish va fikrlash tarbiyasi muhim o'rin egallaydi. Bu sohadagi eng etuk nazariyotchilar sifatida J.Piage va L. Vygotskiy ko'plab ilmiy ishlar va ta'lim tizimlariga asos bo'lib xizmat qilgan. Ularning nazariyalari nafaqat bola psixologiyasini tushunishda, balki ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil qilishda ham muhim ahamiyatga ega.

Hozirda jamiyatning jadal taraqqiy etishi o'quvchilarni ma'lumotlarni, ayniqsa, chet tilini tez o'rganishga va tushunishga majbur qiladi. Bugungi kunda kamida bitta chet tilini o'zlashtirish mutaxassisning kasbiy malakasining ajralmas talabiga aylanib bormoqda. Shu uchun chet tillarini o'rganish jarayonining samaradorligi, unumdorligi va sifatiga alohida e'tibor qaratish zarur. Til o'rganishning eng samarali usullari interaktiv metodlardir.

“Interaktiv” atamasi o‘rganuvchilarning birgalikda ishlashi va bir-biriga ta’sir qilishini anglatadi. Bu holat dialog yoki suhbatni nazarda tutadi. Shuning uchun bu metodlar o‘quvchilar va o‘qituvchi o‘rtasidagi, shuningdek, faqat o‘rganuvchilar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarga yo‘naltirilgan. Bu jarayon o‘quvchilarning faol ishtirok etishini talab qiladi.

Interaktiv metodlar – bu jamoa bo‘lib ishlash va fikrlash deb yuritiladi, ya’ni pedagogik ta’sir etish usullari bo‘lib, ta’lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Interaktiv metodlarning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri shundan iboratki, ular o‘qituvchi va o‘quvchilar bilan hamkorlikda, birgalikda faoliyat olib borishi vositasida amalga oshiriladi.

Interaktiv ta’limning maqsadi – barcha o‘quvchilarni dars jarayoniga jalb qilish hamda ularni fanga qiziqtirishga olib keladigan maxsus shart-sharoitlarni yaratishdan iborat bo‘lib, unda o‘quvchilar sodir bo‘layotgan hamma narsani tushunishlari va xabardor bo‘lishlari, bir-biriga ta’sir qilishlari va hissa qo‘shishlari, do‘stona va o‘zaro manfaatli munosabatlar o‘rnatishlari mumkin. Eng mashhur usullar – rolli o‘yinlar, aqliy hujum, *case-study* usuli, taqdimotlar va muhokamalar. Ular kommunikativ ko‘nikmalarni, mantiqiy fikrlashni tahlil, analiz, sintez, taqqoslash va umumlashtirish kabi turli xil intellektual faoliyat turlarini rivojlantiradilar. O‘quvchilarga ingliz tili fani asosida ulardagi intellektual va ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan bu usullar, ayniqsa, ularning bilim, ko‘nikma va strategiyalarni o‘zlashtirishda faolroq jalb qilish uchun juda mos keladi.

Ma’lumki, rolli o‘yinlar ta’lim muassasadagi dars jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi, fanlararo o‘zaro aloqadorlikni yaxshilaydi, nazariyani kasbiy sohaning haqiqiy ehtiyojlari bilan bog‘laydi va bo‘lajak mutaxassislar uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Asosiy element bu – oddiy ta’lim sharoitida egallash qiyin bo‘lgan ko‘nikmalarni hamda o‘quvchilardagi intellektual va ijodiy qobiliyatni shakllantirish imkoniyatini beradi.

Rolli o‘yinlarda talabalarga turli xildagi obrazlar beriladi va sheriklar bilan gaplashish uchun ular bor bilimlaridan foydalanishlari kerak bo‘ladi. Umumiy ingliz tili darsi uchun bir nechta g‘oyalar mavjud. Bu vaziyatga mos ravishda moslashtirilishi mumkin. Telefon orqali suhbatni amalga oshirish:

Telefonda suhbatlashish yuzma-yuz suhbatlashishdan farq qiladi, chunki muloqot qilish uchun faqat tilga tayanadi. Lekin ichki his-tuyg‘ularini, rozi yoki norozilik kayfiyatini yuzi va ko‘zida aks ettira olmaydi. Uni faqat ovozda aks ettira olishi kerak. Masalan telefon orqali gaplashayotganda quyidagi mavzularda suhbatni tashkil qilish mumkin:

- shikoyat qilish uchun telefon qilish,

- minnatdorchilik bildirish uchun telefon qilish,
- do‘stingiz bilan gaplashish yoki ish joyi haqida so‘rash.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Bekmuratova U. B. “Ingliz tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish” mavzusida referat. Toshkent — 2012 yil
2. Q. Xatamova, M.N.Mirzayeva. “Ingliz tili darslarida qo‘llaniladigan interfaol usullar” (uslubiy qo‘llanma), Navoiy, 2006
3. Xatamova Q., Mirzayeva M.N. “Ingliz tili darslarida qo‘llaniladigan interfaol usullar”. Navoiy, 2006.
4. Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. “Games for Language Learning”. Cambridge University Press.
5. www.ziyonet.uz.